

214. levél

Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak

Firenze, 1513. augusztus 26.

Tiszteletreméltó Francesco Vettori szentszéki követnek, Rómába

Nagyrabecsült Nagykövet. E hónap 20-án kelt levele igen megrémisztett; annak tartalma, az érvek sokasága és minden egyéb erénye oly mértékben felkavart, hogy eleinte meghökkenés és zavarodottság vett erőt rajtam. S ha a levél újraolvasásakor nem enyhültek volna némiképp gyötrő kétségeim, bizonyosan rossz levelet küldtem volna, melyben egészen másra válaszolok Önnek. Ám olvasás közben magam is úgy jártam, mint ahogyan az a rókával megesett: midőn meglátta az oroszlánt, legott majdnem meghalt félelmében, második alkalommal azonban a bokor mögül már jó alaposan szemügyre vételezte a veszedelmes fenevadat, mígnem végül meg is merte szólítani azt.¹ Így volt ez velem is. Megnyugodván sorai olvasásában, lassan úgy éreztem, levelét meg tudom válaszolni majd.

Ami a világ dolgainak jelenlegi állását illeti, én az alábbi következtetéseket tudom levonni: hogy a természet, vagy a véletlen intézte-e úgy, nem tudom, de a fejedelmek, kik életünket kormányozzák, az alábbi jellemeket kapták: van egy bölcs pápánk, aki bölcsessége révén tekintélyt parancsoló és igen tisztelt; egy állhatatlan és változékony császáruk; egy megvető és félelmetes francia királyunk; egy zsugori és gyengekezű spanyol uralkodónk; és egy gazdag, vad és dicsőségittas angol királyunk; aztán ott vannak a kegyetlen, diadalmas és arcátlan svájciak; és persze itt vagyunk mi, Itália szegény, becsvágytól fűtött, ámde nyúl szívű népe is. A többi uralkodót én magam nem ismerem. Figyelembe véve az imént felsorolt fejedelmek tulajdonságait, s összevetve őket az események jelenlegi állásával, egyre inkább kezdem belátni, mily igazat szólt a barát, aki gyakran mondogatta „Pax, pax, et non erit pax”². Meg kell vallanom Önnek, hogy minden béke nehéz, úgy a Öné, mint az enyém is, de ha úgy vélné, hogy az én békémben több a nehézség, örömömre szolgálna már az is. Ám arra kell kérnem, türelmesen hallgasson meg most, s hagyja, hogy elmondjam, hol van az a pont, ahol Ön – nézetem szerint – bizonyosan téved. Kétségem tárgya elsőként is, hogy túlságosan semmibe veszi ezt a jelentéktelen francia királyt, míg az angolt túlon túl sokra

1 Aiszóposz meséje a rókáról és az oroszlánról, Pesti Gábor 1536-os fordításában az 58. fabula.

2 Béke, béke és nem lesz béke. – A szóban forgó barát Savonarola.

tartja. Számomra nem tűnik túl meggyőző érvnek, hogy Franciaországnak csak alig tízezer katonája van, ugyanis ha nem lennének ott a németek, a franciák is ki tudnának állítani egy nagy sereget; s ha katonáik nem is lennének oly képzetek, mint a németek, attól még lennének annyira jók, mint az angolok. Ami pedig ezt mondatja velem, nem más, mint hogy látom ezt a dühöngő angol királyt a hatalmas seregével, a nagy akarásával, hogy végre bevethesse (vagy, ahogy a siénaiak mondják, gyökerestül kitephesse) azt, ám ennek ellenére nem sikerült első nekiveselkedésre bevennie Théroouanne-t, ezt az Empolihoz hasonló kis erődített várost, ráadásul oly időkben, mikor katonáik hatalmas elánnal járnak el. Mindez önmagában is elég ok számomra, hogy ne féljek annyira Angliától, s ne vegyem oly semmibe Franciahont. Ezen túlmenően úgy gondolom, hogy a franciák lassú térnyerése inkább tudatosságból, mintsem félelemből fakad, mert remélik, hogy az angolok – minthogy nem tudták lábukat megvetni az országban, a tél pedig közeleg – kénytelenek lesznek vagy visszatérni a szigetországba, vagy Francia-honban maradni mindenféle veszélynek kitéve magukat. Hallom, hogy arrafelé a területek olyannyira mocsarasak, hogy fa sincsen, így az angolok már most sokat szenvednek. Ezért aztán arra gondoltam, nem kerülne túl nagy fáradságába sem a pápának, sem a spanyoloknak, hogy meggyőzzék Angliát. Aztán Franciaország nem mondott le a zsinatról sem, s ez megerősíti a már fentebb kifejtett véleményemet, mely szerint, ha a franciák helyzete olyannyira elszomorító lenne, mindenki támogatására szüksége volna, tehát mindenki barátságát keresnie kellene.

Azt, hogy az angolok pénzelték a svájciakat, elfogadom, de hogy az a császáron keresztül történne, azt erősen kétlem, mert a császár inkább a saját seregére költené a pénzt, s nem a svájciakra. Ezen felül sehogyan sem fér a fejembe, hogy a császár ily megfontolatlan lenne, vagy akár Némethon többi része ennyire óvatos, hogy eltűrjék a svájciak ily mértékű elismerését. Amikor tehát azt látom, hogy biz' nagyon is el vannak ismerve azok, félek megítélni a dolgokat, mert minden józan emberi számítást nélkülöz. Nem értem azt sem, hogyan történhetett, hogy a svájciak bevették Milánó várát, noha nem akarták, holott nagyon is úgy tűnik, céljaik épp ezzel teljesedtek be, és sokkal inkább ezt kellett tenniük, mintsem Burgundiát elfoglalni a császár számára. Úgy vélem tehát, hogy Kegyelmed a svájciak megítélésében téved a legnagyobbat, vagyis abban, hogy mennyire kell félni tőlük. Én ugyanis azt gondolom, nagyon is van, miért félnünk tőlük, és ezt Casa³ és több más barátom is jól tudja, akikkel beszélgetni szoktam e dolgokról. Tudják, mily kevésre becsülöm a velenceieket, még dicsőségük legfényesebb napjaiban is, mert számomra sokkal inkább csodálkozni való, hogy szert tettek

3 Filippo Casavecchia (1472-1520?) Machiavelli és Vettori közös barátja, sok helyen szerepel Machiavelli leveleiben.

e nagy birodalomra, s hogy meg tudták tartani, mintsem hogy elveszítették azt. Bukásuk azonban túlságosan is nagy tiszteletet ébresztett, mert amit a francia király tett velük, azt megtehetette volna egy Valentino herceg⁴, vagy Itália bármely más tiszteletre méltó kapitánya is, akinek van 15000 fős serege. Engem inkább az indított csodálatra, hogy miként voltak képesek előre jutni igazi hadvezérek és katonák nélkül. Azok az érvek tehát, melyek miatt nem félek tőlük, félelmet keltenek bennem a svájciak irányában. Nem tudom, mit mondott Arisztotelész a vegyes köztársaságokról, de én a magam részéről úgy gondolom, jól tudom, mi az, ami ésszerű módon történhet, történik, és történt is mindig. Emlékszem, valahol olvastam⁵, hogy az etruszkok egész Itáliát kezükben tartották egészen az Alpokig, míg a gallok ki nem űzték őket Lombardiából. Az, hogy az aitóliaiak és az akhajok semmilyen fejlődést nem értek el, inkább az akkori időknek volt köszönhető, mintsem maguknak: ott volt ugyanis a nyakukon a hatalmas makedón király, aki nem engedte kibújni őket fészükéből, majd később a rómaiak.⁶ Így aztán jórészt a mások ereje, nem pedig a saját berendezkedésük miatt nem tudtak terjeszkedni. A svájciak egyelőre nem akarnak maguknak alattvalókat, mert nem látják benne hasznukat. Most legalábbis ezt mondják: nem látják, mi hasznuk származik belőle. De ahogyan már más esettel kapcsolatban is mondtam, a dolgok fokozatosan alakulnak, s gyakran a szükség olyan dolgokra is ráveszi az embereket, melyek szándékaik ellen valóak, a népek szokása pedig, hogy lassan járjanak. Tekintve a dolgok jelenlegi állását, a svájciaknak adózik már Itáliában a milánói herceg és a pápa is. Az adót bejövételükkor vetették ki, és nem szívesen mondanának le róla, így ha valamelyik elmulasztaná megfizetni, lázadásnak vélnék azt, s lándzsát ragadnának. Ha megnyerték a viadalt, azon lesznek, hogy biztosítsák hatalmukat, s ennek érdekében szorosabbra fogják a gyeplőt azokon, akiket már leigáztak, mígnem szép lassan érvényesítik uralmukat minden fölött.

Ne bízzék azokban a fegyverekben sem, amelyek – ahogy mondja – egy nap Itáliában gyümölcsözhetnek, mert ez két okból is lehetetlen: először is lehetetlen az ő szemszögükből, mivel nem egységesek, vezéreik különbözőek és nem találnánk egyetlen vezért sem, aki képes lenne egységbe kovácsolni őket; másodszor pedig a svájciakra való tekintettel sem. Egy dolgot meg kell értenie, hogy a legkiválóbb seregek mindig is a felfegyverzett lakosok voltak, és csakis azok a seregek tudják feltartóztatni őket, akik hozzájuk hasonlatosak. Emlékezzen, ilyen

4 Cesare Borgia (1475-1507), aki bukása ellenére is – vagy talán épp emiatt – Machiavelli főhőse a *Fejedelemben*.

5 Talán Liviusnál, *Ab urbe condita* I, 2 és II, 44; a levél megállapításait újraolvashatjuk a *Discorsi* II, 4-ben.

6 Vö. a *Fejedelem* 3. fejezetével!

hadseregeik voltak a rómaiaknak, a spártaiak, az athéniaknak, az aitoliaiaknak és az akhájoknak, sok hegyeken túli népnek, és ott találhatja azokat a jeles hadvezéreket, akik nagy tetteket hajtottak végre annak köszönhetően, hogy saját népük köréből állították ki seregüket: ilyenek voltak az asszír Ninus⁷, a perzsa Kürosz⁸, vagy a makedón Nagy Sándor⁹ is. Ellenpéldának csak Hannibált¹⁰ és Pürrhoszt¹¹ tudnám idézni, akik gyűlevész hadsereggel értek el nagy dolgokat. Ám mindez kivételes hadvezéri erényeiknek volt köszönhető, és annak a személyüket övező tekintélynek, melynek révén a vegyes csapatokban ugyanazt a szellemiséget és rendezettséget tudták elültetni, amelyekkel a saját katonaságok rendelkeztek. Ha pedig Franciahon veszteségeire és győzelmeire gondol, láthatja, hogy akkor győzedelmeskedett, mikor az olaszokkal és a spanyolokkal szemben hadakozott, akik az övéhez hasonló katonaságokkal rendelkeztek. Most azonban, hogy a svájciak és angolok saját seregeivel kellett megküzdenie, veszített, s ott a veszély, hogy még többet is veszíthet. A franciák eme romlását mindig is látták a hozzáértő emberek, hiszen könnyen megítélhették azt, látva, hogy nincsen saját gyalogságuk, és a lakosságot is lefegyverezték, ami nyilvánvalóan ellentmondott a megfontolt és nagynak tartott emberek cselekedeteit irányító valamennyi szabálynak. Ugyanakkor nem minden múltbéli francia király követte el ezt a hibát, csak Lajos és utódai. Így tehát ne alapozzon nagyon az olasz katonaságra, ha az nem oly egyszerű, mint a svájciaké, vagy – ha már vegyes – nem alkot az övékéhez hasonlóan egységes hadtestet.

Ami pedig az Ön által emlegetett megosztásokat és viszálykeltéseket illeti, ne gondolja, hogy bármi hatásuk is lesz mindaddig, amíg a törvényeiket betartják, melyeket egyébként hosszú távon be is szoktak tartani. Abban az országban ugyanis nincs és nem is tűnhet fel olyan fej, akinek nincsen farka, mert a fark nélküli fejek gyorsan elhunynak, és csekély nyomot hagynak. Azok pedig, akik megölték őket, biztosan olyan valakik voltak, akik vagy elöljárókként, vagy valamilyen más, nem szokványos módon akartak kedvezni a francia pártiaknak, de mert le lettek leplezve vagy megölettek, többé nem számítanak, mert a túlvilágon a felakasztott tolvajokéval azonos állapotra jutnak. Nem hinném, hogy képesek volnának birodalmat létrehozni, mint a rómaiak, ugyanakkor nagyon is elképzelhetőnek tartom, hogy Itália önkényuraivá válnak részint közelségük, részint a mi rendezetlenségünk és nyomorúságos állapotaink miatt. S ez rémülettel tölt el,

7 Az Óasszír Birodalom mitikus királya az i. e. 3. évezredben.

8 Perzsa uralkodó (i. e. ca. 593-530)

9 Makedón király (i. e. 356-323)

10 Pun hadvezér (i. e. 247-183)

11 Epeiroszi görög király (i. e. 318-272)

ezért szeretnék gyógyírt találni rá; s ha a franciák kevésnek bizonyulnak ehhez – tekintve, hogy nem látok rajtuk kívül más gyógyírt –, Önnel együtt kesergésre adom fejemet, hogy sirassam bukásunkat és szolgáságunkat. Ha ez a szolgáság nem is következik be ma, vagy holnap, egyfelől biztosak lehetünk, hamarosan itt lesz. És ezt Itália Gyula pápának¹² köszönheti majd és mindazoknak, akik nem nyújtottak gyógyírt, ha egyáltalán lehet még manapság bármiféle gyógyírról is beszélni. Ajánlom magamat.

Kelt Firenzében, 1513. augusztus 26-án.

Niccolò Machiavelli
(Turai Gabriella fordítása)

12 A reneszánsz legmilitánsabb pápája (1503-1513), aki másfelől jelentő mecénási tevékenységet folytat: uralkodása alatt készülnek el Michelangelo által a Sixtus-kápolna mennyezetére festett freskók.